

Revenchuk I., Shatovska T., Chuprina A.
ADULT LEARNING IN CONTINUING EDUCATION

A training programs, retraining programs and professional development made adjustments to the sections of pedagogy. It is focus on knowledge acquisition and skills with the adults development and their training.

The article focuses on the features of training adults in continuing education, namely: the concept of andragogy; describes the structure of lifelong learning; complex theoretical knowledge for understanding the phenomenon of adult learning, their motivating factors for learning; a set of principles that determine the success of the teacher-andragogist.

Lifelong learning may be broadly defined as learning that is pursued throughout life: learning that is flexible, diverse and available at different times and in different places. Lifelong learning crosses sectors, promoting learning beyond traditional schooling and throughout adult life (post-compulsory education).

Key competences for lifelong learning are a combination of knowledge, skills and attitudes appropriate to the context. They are particularly necessary for personal fulfillment and development, social inclusion, active citizenship and employment.

Key competences are essential in a knowledge society and guarantee more flexibility in the labor force, allowing it to adapt more quickly to constant changes in an increasingly interconnected world. They are also a major factor in innovation, productivity and competitiveness, and they contribute to the motivation and satisfaction of workers and the quality of work.

Key competences should be acquired by: young people at the end of their compulsory education and training, equipping them for adult life, particularly for working life, whilst forming a basis for further learning; adults throughout their lives, through a process of developing and updating skills.

The acquisition of key competences fits in with the principles of equality and access for all. This reference framework also applies in particular to disadvantaged groups whose educational potential requires support. Examples of such groups include people with low basic skills, early school leavers, the long-term unemployed, people with disabilities, migrants, etc.

Key words: *adult education, andragogy, andragogist, lifelong learning; especially adult education.*

Подано до редакції 01.04.2015.

УДК: 371.15

© 2015

Ткаченко С.В.

**РІВНЕВИЙ АНАЛІЗ ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН**

Статтю присвячено визначенню та характеристиці рівнів сформованості етичної компетентності майбутніх вчителів суспільно-гуманітарних дисциплін. Наведено означення етичної компетентності, схарактеризовано її структурні компоненти, що дозволяють ефективно побудувати процес формування етичної компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін, а також розробити методику діагностування досліджуваного феномена.

Ключові слова: *етична компетентність, майбутній учитель, суспільно-гуманітарні дисципліни.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... На сучасному етапі оптимізації шляхів розвитку України відбувається зміна сталих традицій, ментальних характеристик способу життя, стилю спілкування і взаємодії людей. Виникають нові соціальні норми, настанови. Сучасне суспільство потребує фахівців, які адекватно реагують на нові соціальні очікування, мобільні, здатні до творчого зростання і професійного самовдосконалення, постійного оновлення своїх особистісних ресурсів. Реалії сьогодення, яким притаманні нестабільність та суперечливість моральної атмосфери в суспільстві, вимагають пошуку та переоцінки шляхів і підходів до формування етичної компетентності майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін з урахуванням політики нашої держави в галузі освіти та виховання. Саме етична компетентність, з одного боку, відображає відпрацьовану систему професійних норм і правил поведінки педагога, з іншого, – є психолого-педагогічним інструментом його впливу через особистісну поведінку на внутрішній світ учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Дослідженню ролі компетентнісного підходу в освіті присвячено роботи таких науковців, як: В. І. Байденко, Н. Х. Насирова, О. В. Овчарук, А. В. Хуторський та ін. Значну увагу дослідники приділяють вивченню педагогічної компетентності вчителя як сукупності якостей, що визначають ефективність його професійної діяльності. В коло наукових інтересів увійшли такі аспекти компетентності, як-от: професійна (А. Ф. Адольф та ін.), педагогічна (В. П. Бездухов, Л. П. Большакова та ін.), психологічна (М. І. Лукьянова, Н. О. Яковлева та ін.), комунікативна (І. Д. Бех та ін.), життєва (І. Г. Єрмаков, Л. В. Сохань та ін.). Сутність етичної складової професійної компетентності вчителя присвячено роботи В. А. Писаренко, І. Я. Писаренко, І. О. Синиці, В. М. Чернокозова, І. І. Чернокозова та ін.

Формулювання цілей статті... Мета статті – визначити та схарактеризувати рівні сформованості етичної компетентності майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження... Етичну компетентність майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін визначаємо як складову їхньої професійної компетентності, що передбачає організацію етичної взаємодії суб'єктів педагогічного процесу, спрямовану на формування етичної поведінки, моральних

якостей учнів на основі свідомого засвоєння етичних знань та оволодіння етичними вміннями, дозволяє виконувати соціально-ціннісні функції, попереджувати й усувати прояви негативної поведінки в учнівському колективі.

До структури етичної компетентності майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін було віднесено потребнісно-ціннісний, змістовий, діяльнісний компоненти.

Включення потребнісно-ціннісного компонента було зумовлено тим, що етична компетентність може проявлятися тільки в органічній єдності з мотивами і цінностями людини, що впливають на регуляцію розумових і пізнавальних процесів, тісно пов'язаних з емоційно-вольовими механізмами психіки людини, які регулюють її соціальну поведінку та професійну діяльність. Потребнісно-ціннісний компонент визначає професійно-педагогічну спрямованість особистості майбутнього вчителя й утворює основу для реалізації інших структурних компонентів досліджуваної компетентності. Його зміст відбивають: наявність потреби особистісного прояву у професії учителя суспільно-гуманітарних дисциплін, глибоку усвідомленість суспільної значущості обраної професії та бажання досягти результативності в педагогічній діяльності. Складовими цього компонента виступають: мотиваційна сфера, цінності, інтерес до професії, задоволеність своїм вибором, настанова на оволодіння обраною професією тощо.

Зауважимо, що мотивація є "процесом свідомого вибору особою того або того типу поведінки, яка визначається комплексною дією зовнішніх (стимули) і внутрішніх (мотиви) чинників" [5, с. 484]. Відмінною ознакою студентського віку є ієрархізація мотивів і становлення стійкого ядра ціннісних орієнтацій. Мотиваційно-ціннісні орієнтації детермінують професійну поведінку, забезпечуючи зміст і спрямованість діяльності, надають сенс професійним діям. Отже, провідні ціннісні орієнтації можуть слугувати інструментом прогнозу професійної поведінки. Окремими чинниками розвитку системи професійних цінностей особистості виступають особливості організації освітньо-виховного процесу ВНЗ, а також майбутньої професійної діяльності. Період навчання у ВНЗ є вирішальним щодо формування професійних мотиваційно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів: "цінності відіграють важливу роль у мотивації поведінки людини. Реалізуючись і набуваючи особистісного значення, цінності здійснюють мотивуючий вплив на свідомість і поведінку особистості" [3, с. 41]. Отже, потребнісно-ціннісний компонент був зумовлений визнанням цінності етичної компетентності для представників педагогічної професії, наявністю суспільно значущих мотиваційно-ціннісних орієнтацій при виборі та здійсненні професійної діяльності. Щодо педагогічної спрямованості, то вона "передбачає наявність у викладача стійкої настанови на розвиток особистості майбутнього фахівця засобами свого навчального предмета, формування в студентів позитивної мотивації учіння, потреби в професійних знаннях і вміннях, якими володіє сам педагог [4, с. 69]", "розуміння і внутрішнє прийняття цілей і завдань професійної діяльності, а також співзвучних із нею інтересів, настанов, переконань і поглядів" [4, с. 263]. Крім того, потребнісно-ціннісний компонент етичної компетентності майбутніх учителів організовує створює необхідний стрижень для особистісно-професійної самореалізації.

Змістовий компонент етичної компетентності майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін відбиває систему загальнопедагогічних і фаховозначущих знань, необхідних для етично адекватного вирішення ситуацій морального вибору. Цей компонент ґрунтується на етичних знаннях, тобто знаннях щодо основних категорій етики, її предмета та структури; принципів та функцій педагогічної моралі; структури моральної свідомості педагога тощо.

Означений компонент етичної компетентності майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін засвідчує наявність певних знань про моральність, її значення у роботі вчителя; уявлень про морально-етичні аспекти професійної етики, її основні категорії і принципи, їхню сутність; знання про способи виконання педагогічної діяльності, а також знання морально-етичних норм професійної поведінки і вимог до особистісних якостей, що пред'являються до представника педагогічної професії.

Слід зауважити, що етичні знання існують у формі відображення об'єктивного світу в свідомості майбутнього вчителя через поняття, судження, теорії тощо. Знання основних категорій етики (добро і зло; справедливість і несправедливість; честь і гідність; обов'язок і відповідальність), принципів педагогічної моралі (педагогічного гуманізму, оптимізму; колективізму; громадянськості та патріотизму) виступають спонукою до дії за умови перетворення їх на переконання, що передбачає поєднання інформативної сторони із спрямованістю, стимулом до дії. Знання структурних елементів моральної свідомості, а саме етичні знання, ідеали, переконання та ін., дозволяють майбутньому вчителю суспільно-гуманітарних дисциплін порівнювати власні моральні нормативи з професійними та відповідно коректувати свою моральну позицію. Отже, етичні знання дозволяють виявити, обґрунтувати і сформулювати базові етичні закономірності і, на їх основі, професійно-педагогічні принципи і правила, які сприятимуть високоморальній поведінці і діяльності майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін щодо створення комфортного середовища для всіх учасників освітньо-виховного процесу.

Діяльнісний компонент етичної компетентності є дієвим виявом її змісту, адже зумовлений поведінкою студента, спрямованою на його самореалізацію як майбутнього вчителя суспільно-гуманітарних дисциплін, вдосконалення особистісних якостей, сукупності вмінь і навичок виконувати певні функціональні обов'язки. Цей

компонент передбачає наявність умінь вирішувати професійні завдання; застосовувати конкретні методи та технології морального виховання, морального стимулювання; наявність моральних умінь, педагогічних засобів, які використовуються для оптимальної педагогічної дії. Цей компонент припускає розвиненість практичних умінь з регуляції майбутньої професійної діяльності, подолання конфліктів шляхом пошуку компромісу; вміння творчо застосовувати етичні знання в нестандартній педагогічній діяльності. Тому складовими діяльнісного компонента було обрано професійно-гуманістичні вміння; вміння використовувати етичні знання у професійній діяльності; вміння та навички безконфліктного вирішення проблемних педагогічних ситуацій, а також вміння приймати відповідальні рішення.

Підґрунтям для виявлення якісного стану сформованості етичної компетентності майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін став рівневий підхід, згідно з яким виокремлено три рівні її сформованості: високий (характеризував сформованість основних складових етичної компетентності майбутнього вчителя), середній (характеризував недостатню сформованість зазначених складових) та низький (свідчив про слабкий їх прояв).

На нашу думку, до високого рівня сформованості етичної компетентності відносяться студенти з визначеною системою професійних цінностей; усталеною професійно-педагогічною спрямованістю, наявністю стійких мотивів та цілей професійної підготовки, стійким інтересом до педагогічної діяльності, бажанням працювати вчителем суспільно-гуманітарних дисциплін; усталеною потребою в самоактуалізації і професійній самореалізації як вчителя суспільно-гуманітарних дисциплін. Студентам цього рівня притаманний прояв необхідних для педагогічної діяльності професійно-гуманістичних якостей, любові та поваги до дітей, доброзичливості, педагогічний такт, витримка, принциповість, інтелігентність, толерантність, оптимізм, почуття гумору. Майбутні вчителі з високим рівнем сформованості етичної компетентності мають глибокі стійкі знання щодо специфіки педагогічної діяльності викладача суспільно-гуманітарних дисциплін, основних категорій етики, предмета та структури педагогічної етики, принципів та функцій педагогічної моралі, структури моральної свідомості педагога тощо. Студенти цього рівня етичної компетентності чітко усвідомлюють, які професійно-гуманістичні вміння необхідні їм для успішного здійснення педагогічної діяльності; вміють використовувати етичні знання, безконфліктно вирішувати проблемні педагогічні ситуації, приймати відповідальні рішення, правильно ставити цілі та завдання виховання, організовувати процес спілкування з дітьми, аналізувати результати цього процесу; досконало володіють педагогічними технологіями та навичками їх творчого використання; мають потребу щодо вдосконалення своїх професійних умінь.

Студенти із середнім рівнем сформованості етичної компетентності не мають усталеної системи ціннісних орієнтацій, якими вони мають керуватись у процесі педагогічної діяльності; їхня професійна спрямованість нестійка, пов'язана з прагненням будь-що виконати навчальний план і робочу програму; мають ситуативну зацікавленість професією учителя суспільно-гуманітарних дисциплін. Їхні мотиви оволодіння педагогічною професією нестійкі або можуть змінюватися залежно від зовнішніх впливів; потреба в самоактуалізації і професійній самореалізації як викладача суспільно-гуманітарних дисциплін яскраво не виражена. Для студентів цього рівня сформованості етичної компетентності характерні необхідні для педагогічної діяльності професійно-гуманістичні якості, проте ці якості є внутрішніми регуляторами роботи з дітьми. Щодо знань таких студентів про специфіку педагогічної діяльності викладача суспільно-гуманітарних дисциплін, основних категорій етики, предмета та структури педагогічної етики, принципів та функцій педагогічної моралі, структури моральної свідомості педагога, то вони не завжди можуть розкрити сутність понять у повному обсязі. Майбутні вчителі, яким властивий середній рівень сформованості етичної компетентності, недостатньо чітко уявляють, які професійно-гуманістичні вміння необхідні їм для успішного здійснення педагогічної діяльності; етичні знання у професійній діяльності використовують ситуативно; не завжди можуть безконфліктно вирішувати проблемні педагогічні ситуації та приймати відповідальні рішення, чітко визначати похідні, кінцеві цілі та завдання виховання, організовувати процес спілкування з дітьми, аналізувати результати цього процесу; не досить досконало володіють педагогічними технологіями та навичками творчо їх використовувати; подекуди намагаються вдосконалювати власні професійно-гуманістичні вміння.

Низький рівень сформованості етичної компетентності характеризується відсутністю орієнтації на роботу з дітьми; спрямованістю викладача на самого себе, самовираження і самопрезентацію; несформованістю мотивів і цілей обраної професії, відсутністю інтересу до педагогічної професії, потреби в самоактуалізації і самореалізації як викладача суспільно-гуманітарних дисциплін. Студенти цього рівня сформованості етичної компетентності майже не володіють професійно-гуманістичними якостями, упереджено та суб'єктивно ставляться до дітей. Їм притаманна відсутність знань з основних категорій етики, предмета та структури педагогічної етики, принципів і функцій педагогічної моралі, структури моральної свідомості педагога, а також знань про специфіку професійно-педагогічної діяльності викладача суспільно-гуманітарних дисциплін. Студенти з низьким рівнем сформованості етичної компетентності не усвідомлюють, які професійно-гуманістичні вміння необхідні їм для успішного здійснення педагогічної діяльності; не вміють використовувати етичні знання у професійній діяльності; проблемні

педагогічні ситуації вирішують за зразком, мислять рецептурно, стереотипно; не вміють або не виявляють бажання критично аналізувати власну діяльність; не бачать потреби вдосконалювати свої професійно-гуманістичні вміння.

Висновки... Визначені сутність, структура та схарактеризовані рівні дозволяють побудувати методику діагностування етичної компетентності майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін у процесі їхньої професійної підготовки в педагогічних ВНЗ.

Використана література :

1. Васянович Г.П. Педагогічна етика: навчальний посібник / Г. П. Васянович. – К. : Видавничий центр «Академія», 2011. – 254 с.
2. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34-42.
3. Клінцова М. «До проблеми формування професійно-педагогічних цінностей у структурі особистості майбутнього фахівця / М. Клінцова // Вісник Львівського університету – Вип. 21. – Ч.2. – Серія: педагогічні науки. – Львів : Вид-во Львів. Ун-ту, 2006. – С. 40-47.
4. Психологія вищої школи: навчальний посібник для магістрантів і аспірантів / [Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко] – К. : ТОВ Філ-студія, 2006. – 272 с.
5. Управление персоналом организации: Учебник / [Под ред. А. Я. Кибанова]. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 638 с.
6. Хоружа Л. Л. Теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх вчителів начальних класів: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / Людмила Леонідівна Хоружа. – К., 2004. – 382 с.

Ткаченко С.В.

УРОВНЕВЫЙ АНАЛИЗ ЭТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ОБЩЕСТВЕННО-ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИН

Статья посвящена выявлению и характеристике уровней сформированности этической компетентности будущих учителей общественно-гуманитарных дисциплин. Приведены определение этической компетентности, охарактеризованы её структурные компоненты, что позволяет эффективно построить процесс формирования этической компетентности в процессе профессиональной подготовки будущих учителей общественно-гуманитарных дисциплин, а также разработать методику диагностирования исследуемого феномена.

Ключевые слова: этическая компетентность, будущий учитель, общественно-гуманитарные дисциплины.

Tkachenko S.

LEVEL ANALYSIS OF ETHIC COMPETENCE FOR FUTURE TEACHERS OF SOCIAL AND HUMANITARIAN DISCIPLINES

The article is devoted to definition and level formation characteristics of ethic competence for future teachers of social and humanitarian disciplines: high, middle and low. High level can be described of the main structural components for teacher's ethic competence and their formation on the phase of professional pedagogical preparation; middle level is characterized of deficient development of the structural components; low level can be defined as a weak demonstration of structural components. It includes the definition of ethic competence, its structural components are described: need-evaluative, meaningful and activity. The contents of need-evaluative component reflects the availability of personal exertion demand in profession of social and humanitarian disciplines' teacher, deep understanding of public importance for chosen job; meaningful component proves availability of some knowledge about moral and its role in teaching; and activity component means the presence of skills in order to decide professional tasks. All this allows to build the process of ethic competence formation effectively in the process of professional preparation for future teachers of social and humanitarian disciplines. Also this is the way to work out the methodology of diagnosis as for studied phenomenon.

Key words: ethic competence, future teacher, social and humanitarian disciplines, morality.

Подано до редакції 13.03.2015.

Рекомендовано до друку докт.пед.наук, проф. Корнецьук В.В.

УДК 378.011.3-057.175:81'243

© 2015

Толкова Т.М.

ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВНЗ

У статті розглядається проблема розвитку професійної самореалізації викладачів іноземної мови у виші. Розглянуто особливості поняття "самореалізація", "самореалізація викладачів", "самореалізація викладачів іноземної мови". Виокремлено чинники впливу на процес самореалізації викладачів, педагогічні умови самореалізації особистості педагогів. Вказано шляхи покращення самореалізації викладачів вишів. Проаналізовано вплив інноваційних технологій навчання на формування професійної самореалізації викладачів іноземної мови у виші.

Ключові слова: самореалізація, професійна самореалізація, самореалізація викладачів іноземної мови, інноваційні технології навчання, вища школа.

Постановка проблеми у загальному вигляді... На сучасному етапі розвитку України, пов'язаного з системними змінами у освітніх процесах, особливої актуальності набули завдання формування педагогічних працівників, здатних до наукового усвідомлення новітніх соціальних цінностей, становлення професійної компетентності викладачів, набуття інноваційних знань, умінь та навичок, збагачення індивідуального досвіду. Всесвітні процеси глобалізації та інформатизації, які не оминули й системи вищої освіти України, визначили зміни